

ДОМАШНО НАСИЛИЕ

СРЕЩУ ЛГБТИ В БЪЛГАРИЯ

bilitis

2024

Домашно насилие срещу ЛГБТИ в България

Автори: Моника Писанкърнева и адв. Силвия Петкова

Редактор: адв. Наташа Добрева

Дизайн: Мануела Попова

Фондация Билитис, май 2024

ILGA
EUROPE

bilitis GLAS

Съдържание

За проучването и контекста	4
Правна рамка	6
Резултати от онлайн анкета сред общността	8
Анализ на доклади от инциденти	12
Анализ на интервюта с докладвалите ЛГБТИ лица	19
Заключение и препоръки	21

За проучването и контекста

Този доклад обобщава резултатите от качествено изследване относно домашното насилие над ЛГБТИ лица в България, проведено от Фондация Билитис през периода октомври 2023 г. – март 2024 г. в рамките на проект, финансиран от ИЛГА-Европа, за документиране и докладване за нарушени права на ЛГБТИ хората. Проектът, реализиран в партньорство с Фондация Глас, имаше за цел да повиши осведомеността за проблема и да създаде междусекторни партньорства с публични органи за неговото адресиране.

Изследването съдържа няколко аспекта: анализ на правната рамка за защита на ЛГБТИ хората в България от домашно насилие, онлайн проучване на чувствителността към проблема в ЛГБТИ общността, събиране на доклади за преживени случаи на домашно насилие през последните 2 години от ЛГБТИ лица и допълнителни задълбочени интервюта с някои от докладвалите.

Партньорите по проекта, Фондация Билитис и Фондация Глас, са организации, които работят в защита на правата на ЛГБТИ хората в България и представляват тези общности пред публичните институции в страната. Популяризирането на проучването беше извършено чрез директен контакт с ЛГБТИ лица, до които двете организации имат достъп посредством своите комуникационни канали в социалните мрежи. В резултат на поканата за участие в различните аспекти на изследването, 91 индивидуални респонденти попълниха онлайн анкетата за оценка на нагласите към проблема, 18 лица подадоха индивидуални доклади за преживени случаи на домашно насилие през онлайн платформата stophate.bg, а 8 лица се включиха в задълбочени интервюта за събиране на допълнителни детайли по съобщените от тях случаи.

Преди да представим резултатите от изследването, описваме накратко контекста, в който се разглежда проблема.

Домашното насилие срещу ЛГБТИ лица (лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални) е нарушение на правата на човека. ЛГБТИ хората могат да бъдат изправени пред сериозни предизвикателства и уязвимости, когато става въпрос за домашно насилие поради дискриминация, стигма и липса на правна защита. Отношението на българското общество към ЛГБТИ хората увеличава риска от домашно насилие. Данни от най-скорошното проучване на Евробарометър за дискриминацията в Европейския съюз (от декември 2023 г.) показват, че 74% от българите биха се чувствали изключително неудобно, ако тяхното дете има любовна връзка с партньор от същия пол, а 80% – с трансджендър или интерсекс човек. В същото време, осъзнаването, че дискриминацията срещу ЛГБТИ хората е широко разпространена, е на по-ниско ниво в България в сравнение със средното ниво за Европейския съюз. Едва 37% от българите смятат, че дискриминацията срещу трансджендър хора е широко разпространена в страната при средно ниво 57% в Европейския съюз, и 40% отчитат дискриминацията на база сексуална ориентация като широко-разпространена при средно ниво 54% за Европейския съюз.

Стигмата срещу ЛГБТИ хората води до отхвърляне, изолация или дори физическо насилие от членове на семейството или интимни партньори, които често остават скрити и недокладвани. Данни от проучването на Агенцията за основните човешки права на Европейския съюз за състоянието на ЛГБТИ хората в ЕС от 2020 г. показват, че едва 22% от ЛГБТИ хората в България показват открито своята сексуална ориентация или полова (джендър) идентичност в сравнение с 47% средно за ЕС. Същото проучване показва, че 8% от ЛГБТИ респондентите от България са преживели насилие или тормоз от страна на член на семейството през последните 12 месеца. В същото време, 82% от респондентите не са докладвали последния инцидент на насилие, който са преживели, като 49% смятат, че отговорните органи не биха направили или не биха могли да направят нищо, а 40% се страхуват от допълнителна дискриминация и тормоз от страна на полицията.

Национално-представителните проучвания за домашното насилие в България не събират данни за сексуалната ориентация и/или полова (джендър) идентичност на жертвите. Доклад за равнопоставеността на жените и мъжете^[1] в България за 2022 г., изготвен от Министерството на труда и социалната политика, отчита 736 регистрирани случаи на домашно насилие, от които 10 са срещу лица с увреждания, 188 срещу жени, 6 срещу мъже и 542 срещу деца. На този фон, най-скорошните национално-представителни проучвания на нагласите спрямо домашното насилие в България показват висока степен на приемане на някои форми на домашно насилие като нормални.

Проучване на агенция Тренд от януари 2024 г. показва, че „един от десет души (11%) в България смята, че има форми на домашно насилие, които могат да бъдат оправдани“. Близко половината от българите (48%) твърдят, че проблемите в семейните отношения трябва да се разрешават само в семейството. Наблюдава се разлика в мнението на мъжете и жените – повече мъже подкрепят твърдението, докато по-голям дял от жените изразяват несъгласие. Регистрират се форми на агресия, които остават подценени за част от обществото. Една пета (20%) от респондентите са на мнение, че проявите на ревност са признак на любов. Според 15% е нормално да проверяваш телефона/чатовете и обажданията на партньора си. С това са съгласни по-често мъжете, отколкото жените, както и ниско образованите. Според 25% обидите, псувните и заплахите не са форма на домашно насилие. Близко една пета (18%) смятат, че има случаи, в които домашното насилие е заслужено, а 11% – че жертвите на домашно насилие “сами са си виновни”.^[2]

В описания контекст, разпознаването и справянето с домашното насилие срещу ЛГБТИ хората в България изисква постоянни усилия от страна на организациите, които представляват тази общност, за създаване на адекватна правна рамка, политики и практики за подкрепа на жертвите. Фондация Билитис и Фондация Глас предоставят безопасно и приобщаващо пространство за преживели домашно насилие лица в общностния център Рейнбоу Хъб в София, България, като същевременно предлагат правни и психологически услуги за справяне с травмите и прекратяване на зависимостта от насилниците. Настоящият доклад ще бъде използван като основа за кампания за повишаване на чувствителността към проблема домашно насилие над ЛГБТИ хора на публичните органи, отговорни за справяне с домашното насилие на национално ниво.

[1] Доклад за равнопоставеността на жените и мъжете в България (проект).

[2] <https://rb.gy/5z19f8>

Правна рамка

Адв. Силвия Петкова

Пряката дискриминация към ЛГБТИ общността е типичен феномен за българската законодателна действителност. Въпросът за липсата на адекватна и ефективна защита на хората с различна сексуална ориентация и полова идентичност от домашно насилие е повдиган многократно в обществото, но към настоящия момент той остава без съществен законодателен резултат.

Домашното насилие към хора от ЛГБТИ общността може да се разглежда в два аспекта: гражданскоправен и наказателноправен. Гражданскоправният аспект, от своя страна, може да се разграничи в две посоки: насилие в рамките на еднополово фактическо съжителство и насилие, осъществено от различни категории физически лица спрямо техен роднина с различна сексуална ориентация или полова идентичност.

I. Гражданско-правен аспект на защитата от домашно насилие

По отношение на гражданско-правния аспект на домашното насилие срещу хора от ЛГБТИ общността, на първо място е важно да се обърне внимание на няколко общи въпроси, изясняващи кои актове се считат за насилие, кой може да бъде пострадал от домашно насилие, респективно кой може да бъде извършител на такова. Правната уредба се намира в Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН).

Съгласно чл. 2, ал. 1 от ЗЗДН в действащата му редакция до м. август 2023 г. „домашно насилие е всеки акт на физическо, сексуално, психическо или икономическо насилие, както и опитът за такова насилие, принудителното ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права, извършени спрямо лица, които се намират в родствена връзка, които са или са били в семейна връзка или във фактическо съпружеско съжителство“.

Оттук става ясно, че пострадал от домашно насилие може да бъде лице, което:

1. се намира в родствена връзка с извършителя;
2. е или е било в семейна връзка с извършителя;
3. е или е било във фактическо съпружеско съжителство с извършителя.

Така предвидената правна уредба предоставя практическа защита в полза на хора от ЛГБТИ общността единствено по отношение на насилие, извършено от лице, с което се намира в родствена връзка (напр. майка/баща, баба/дядо, леля/чичо), както и от лице, което се намира във фактическо съпружеско съжителство с родителя (вж. чл. 3, т. 10 от ЗЗДН).

Що се отнася до защитата от домашно насилие на лица, намиращи се в еднополова връзка или еднополово съжителство при така действащата уредба на ЗЗДН, такава практически липсва. Причината за това се състои във формулировките „семейна връзка“ и „фактическо съпружеско съжителство“ – понятия, които българското национално право тълкува стеснително, считайки че обхващат семейството в тесен смисъл (брачна връзка), както и фактическото съжителство, което е аналогично на брачната връзка, но без формалното наличие на сключен брак. Единственият аргумент в полза на това тълкуване е разпоредбата на чл. 46, ал. 1 от Конституцията на Република България (КРБ), според която „бракът е доброволен съюз между мъж и жена“. Това означава, че върховният закон на страната не предоставя възможност за сключване на законен граждански брак между лица от един и същи пол. Едновременно с това, в изключително оскъдната съдебна практика, разглеждаща молби за защита от домашно насилие от страна на лица, намиращи се в еднополово фактическо съжителство с извършителя на насилието, се застъпва тезата, че доколкото само връзката между мъж и жена се приема за „съпружеска“ от КРБ, то и за фактическо съпружеско съжителство следва да се приема единствено връзката между партньори от различен пол. Поради това, лицата от един и същи пол, които се намират във фактическо съжителство, не попадат в обхвата на закрила, предвидена в ЗЗДН.

Неуреден остава и принципният въпрос, касаещ еднополови партньори с валидно сключен брак в друга държава – членка на Европейския съюз. Това е така, доколкото така сключеният брак, макар и да е валиден съобразно законодателството на държавата, в която е сключен, както и във всички държави, той няма правна стойност в Република България. Причината за това се корени в колизията между чл. 46 ал. 1 от КРБ и чл. 75, ал. 3 от Кодекса на международното частно право (КМЧП). Според последния, брак, сключен в чужбина, се признава в Република България, ако е спазена формата, установена в правото на държавата, пред чийто орган той се сключва. В случая, доколкото КРБ е върховен закон и другите закони не могат да ѝ противоречат (чл. 5, ал. 1 от КРБ), цитираната разпоредба на КМЧП не следва да се приложи по отношение на брак между лица от един и същи пол, сключен извън пределите на Република България.

Положително изменение в ЗЗДН, което третира по еднакъв начин ЛГБТИ тийнейджърите и други деца, жертви на домашно насилие е, че децата на възраст между 14 и 18 години имат право да подадат в съда молба за ограничителна заповед по ЗЗДН сами, без подпис на родителя.

С изменение на ЗЗДН, обнародвано в „Държавен вестник“, бр. 69 от 2023 г., вече се предвижда допълнителна защита от домашно насилие по отношение на лица, които се намират в „интимна връзка“ с извършителя на насилието. Законодателят уреди и легална дефиниция на това понятие, определяйки го като „съвкупност от доброволни и трайни лични, интимни и сексуални отношения между две физически лица от мъжки и женски пол, независимо от това дали споделят едно домакинство и чието възникване, съдържание и прекратяване не са обект на правно регулиране от друг закон. Трайни по смисъла на предходното изречение са отношения с продължителност поне от 60 дни“ (§ 1, т. 6 от допълнителните разпоредби на ЗЗДН).

Следва да се обърне внимание на дефиницията, предложена в проекта на закон за изменение и допълнение на ЗЗДН (сигнатура 49-354-01-87 с дата на постъпване в Народното събрание 01/08/2023). Съгласно нея, „интимна връзка е доброволен относително траен съюз между две лица, които възниква и съществува като фактическо състояние, без да е необходимо спазването на правно регулирана процедура и независимо дали лицата споделят общо домакинство, като водещ елемент е строго личният характер на техните отношения“.

Видно от посочената дефиниция, в първоначално внесенния законопроект българският законодател не се ограничава в посочване на пола на лицата, които е допустимо да участват в интимната връзка, за да могат да получат закрила от домашно насилие. Редакцията на дефиницията, която ограничава участниците в интимната връзка до физически лица от мъжки и женски пол и която е действаща към момента, е приета по дискриминационни подбуди в рамките на обсъжданията на законопроекта в пленарна зала. Подбудите се определят като дискриминационни, поради това, че в хода на обсъжданията две от парламентарно представените политически партии настояха да се направи нарочно разграничение между еднополовите и разнополовите двойки, посочвайки че с липсата на уточнение, че интимната връзка е допустима само между лица от мъжки и женски пол не се цели защита на жертвите на домашно насилие, а „прокарване на джендърски интереси и влияния“.

Въпреки това, така приетата дефиниция, включително и с уточнението, че интимна връзка е „съвкупност от доброволни и трайни лични, интимни и сексуални отношения между две физически лица от мъжки и женски пол“, може да има двойствено тълкуване.

От една страна, тълкувана стриктно, дефиницията сочи, че за целите на защитата от домашно насилие, закрила могат да получат само лица, които се намират в интимна връзка с партньор от противоположния пол. От друга страна, обаче, така възприетата от законодателя формулировка е изключително неясна, като предоставя възможност и за по-широко тълкуване в смисъл, че за целите на закрилата от домашно насилие се изключват лицата интерсекс хората, доколкото същите не могат да бъдат рамкирани в мъжкия или женския пол. При това по-широко тълкуване може да се приеме, че нововъведената възможност за закрила от домашно насилие обхваща както интимната връзка между две лица от мъжки и женски пол, така и интимната връзка между две лица от мъжки пол и две лица от женски пол. Във всички случаи, начинът, по който следва да се тълкува разпоредбата ще се определя от всеки конкретен съдебен състав, който разглежда конкретна молба за защита от домашно насилие. Така или иначе, неясната законодателна уредба може да доведе до противоречива съдебна практика. Това е така, доколкото някои съдии биха могли да приемат по-широкото тълкуване и да предоставят закрила по отношение на лица от един и същи пол, намиращи се в интимна връзка, а други – по-тясното тълкуване и да отказват защита за такива лица. В подобна хипотеза се достига до различно третиране на лица, които се намират в една и съща обективна ситуация.

Към момента на изготвяне на настоящия доклад не се идентифицира съдебна практика по приложението на посочената дефиниция в контекста на защитата от домашно насилие по отношение на лице, намиращо се в еднополова интимна връзка с извършителя.

II. Наказателноправен аспект на защитата от домашно насилие

През 2019 г. в особената част на Наказателния кодекс (НК) за някои видове престъпления, извършени в условията на домашно насилие, се предвидиха по-тежки наказания. Това са убийството (чл. 116, ал. 1, т. 1а от НК), телесната повреда (чл. 131, ал. 1, т. 5а от НК), отвличането (чл. 142, ал. 2, т. 5а от НК), противозаконното лишаване от свобода (чл. 142а, ал. 4 от НК), принудата (чл. 143, ал. 3, т. 1 от НК), закана с престъпление (чл. 144, ал. 3, т. 3 от НК) и следенето (чл. 144а, ал. 3 от НК).

Разпоредбата на чл. 93, т. 31 от НК урежда предпоставките, при наличието на които се приема, че престъплението е извършено в условията на домашно насилие. При първоначално действащата ѝ редакция, обнародвана в „Държавен вестник“, бр. 16 от 2019 г., се приемаше, че „престъплението е извършено “в условията на домашно насилие”, ако е предшествано от системно упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“.

За разлика от ЗЗДН, тази формулировка на НК предоставя възможност за по-тежка правна квалификация при извършване на някое от гореизброените престъпления, когато извършителят живее или е живял в общо домакинство с пострадалия. Липсата на изрично уточнение, че тази квалификация се ограничава до изискването двете лица да са от различен пол води до извода, че извършителят и пострадалият могат да бъдат лица от един и същи пол. Така цитираната формулировка изключва възможностите за по-тежка правна квалификация на престъпленията, извършени по отношение на лица, намиращи се в интимна връзка, но без да споделят общо домакинство. Това изключване не се поставя във връзка с изискване тези лица да са от различен пол, т.е. то обхваща еднакво както партньорите от различен пол, така и партньори от един и същи пол, които не живеят или не са живели в общо домакинство.

С изменението в чл. 93, ал. 13 от НК, обнародвано в „Държавен вестник“, бр. 67 от 2023 г. единствено беше премахнато изискването престъплението да е предшествано от системно (с три или повече актове) извършване на домашно насилие. В действащата редакция „престъплението е извършено “в условията на домашно насилие”, ако е извършено чрез упражняване на физическо, сексуално или психическо насилие, поставяне в икономическа зависимост, принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права и е осъществено спрямо възходящ, низходящ, съпруг или бивш съпруг, лице, от което има дете, лице, с което се намира или е било във фактическо съпружеско съжителство, или лице, с което живеят или е живяло в едно домакинство“. Така направеното изменение не влияе върху възможностите за по-тежка правна квалификация по отношение на гореизброените престъпления, извършени по отношение на партньор от същия пол.

За пълнота на изложението следва да се отбележи законодателният подход на българския законодател по отношение на телесните повреди. Съгласно чл. 161, ал. 2 от НК за средна телесна повреда, причинена на съпруг, наказателното производство се образува по тѣжба на пострадалия до прокуратурата, т.е. престѣплението е от частно-публичен характер и наказателноправното му преследване се поставя в зависимост от волята на пострадалото лице. В контекста на разглеждания въпрос, касаещ правната рамка, даваща възможност за закрила на хора от ЛГБТИ общността от домашно насилие, тази разпоредба представлява особен интерес. Причините за това са няколко.

На първо място, следва да се отбележи, че съгласно българското законодателство (чл. 129, ал. 2 от НК) средна телесна повреда е налице, ако е причинено: трайно отслабване на зрението или слуха; трайно затрудняване на речта, на движението на крайниците, снагата или врата, на функциите на половите органи без причиняване на детеродна неспособност; счупване на челюст или избиване на зѣби, без които се затруднява дѣвченето или говоренето; обезобразяване на лицето или на други части от тялото; постоянно разстройство на здравето, неопасно за живота, или разстройство на здравето, временно опасно за живота; наранявания, които проникват в черепната, грѣдната и коремната кухина. Тоест, причиняването на такъв вид телесна повреда на самостоятелно основание може да се квалифицира като акт на физическо насилие по смисъла на чл. 2, ал. 1 от ЗЗДН.

Както се посочи по-горе, разпоредбата на чл. 161, ал. 2 от НК ограничава наказателното преследване до волята на пострадал от средна телесна повреда, който има качеството „съпруг“ на извършителя. Основавайки се на разпоредбата на чл. 46 ал. 1 от КРБ, която признава това качество само по отношение на лица от различен пол, достига се до извода, че когато средната телесна повреда е причинена на партньор на извършителя от същия пол, то наказателното преследване ще се преследва по общия ред и независимо от волята на пострадалия. В случая, в рамките на посочената разпоредба се открива по-ефективна наказателноправна защита по отношение на лицата от един и същи пол, които споделят общо домакинство за сметка на лицата от различен пол, които са сключили граждански брак.

В същото време, Наказателното право съдържа облекчение при даване на свидетелски показания срещу партньора, когато срещу него/нея се води наказателно дело. По-специално, партньори с различен пол, които живеят във фактическо съжителство или брак, имат гарантирано в закона право да се откажат да дават показания срещу своя партньор, когато не искат да го/я уличат в престѣпление. Например, когато не искат да бъдат въвличани в постановяването на осѣдителна присѣда, с всички емоционални последици от това за общите деца на двойката; когато се страхуват за сигурността си; когато са размислили и вече не искат да съдействат на разследването и т.н. За еднополовите партньори това не е възможно и законното облекчение не се прилага по отношение на тях – те не могат да се откажат да свидетелстват срещу партньора си и ако премълчат информация за него/нея пред съда, това би било лѣжесвидетелстване.

През 2023г беше извършено допълнение в Наказателния кодекс, което е от съществено значение за защитата на ЛГБТИ тийнейджърите на възраст между 14 и 18 години, които са обект на насилие от страна на своите родители. Новият специален състав на телесна повреда предвижда, че тя винаги се разследва от Държавата, когато е извършена заради сексуалната ориентация на жертвата, независимо какъв вид е. Дори когато телесната повреда е лека (синини, охлузвания, разкървяване на носа, зачервяване от шамар, отскубната коса, физически болки), тя пак ще бъде престъпление от общ характер. Същевременно, продължава да се прилага и отдавна съществуващото престъпление „изтезание над дете“ по чл. 187 НК: „[к]ойто изтезава малолетно или непълнолетно лице, намиращо се под негови грижи или чието възпитание му е възложено, ако извършеното не представлява по-тежко престъпление, се наказва“. Тази разпоредба е важно средство за защита на ЛГБТИ деца, тъй като тя е приложима именно за деяния, които са извършени в кръга на едно домакинство, между негови членове, и защитава всички лица под 18 години, независимо от сексуалната ориентация или половата идентичност.

Резултати от онлайн анкета в общността

Онлайн анкетата сред представители на ЛГБТИ общността имаше за цел да изследва няколко аспекта на проблема:

- разпознаване на домашното насилие и различните му форми;
- схващания, относно честотата на домашното насилие в интимни връзки на ЛГБТИ хора в сравнение с тази в масовото общество;
- готовност за споделяне и докладване на лични преживявания на домашно насилие от страна на ЛГБТИ жертви;
- информираност, относно източници на подкрепа за жертвите.

Онлайн проучването обхваща разнообразни подгрупи на общността. От общо 91 участници, 74 се самоопределят с пола, приписан им при раждането, а 17 – с пол, различен от този, който им е приписан при раждането; 54 се самоопределят като жени, 28 като мъже, а 9 като небинарни; 56 се самоопределят като хомосексуални, 24 като би/пан сексуални, а 11 като „други“. По отношение на етническата принадлежност, 2/3 от участниците се самоопределят с българска етническа принадлежност, а 1/3 с „друга“. 85% от респондентите живеят в големи градове (София, Варна, Пловдив, Бургас). 28.6% живеят на семейни начала с партньор от същия пол, а 44% имат интимна връзка с лице от същия пол, като 3% от всички респонденти имат сключен брак с партньор от същия пол, а 2% с партньор от друг пол.

Осведомеността за различните форми на домашно насилие е сравнително висока сред всички респонденти, като физическото ограничаване, унижение и сексуални действия без съгласие са най-често разпознаваните форми. Ограничаването или контролирането на финансите са посочени като форми на насилие от по-малък брой участници. Този факт подчертава необходимостта от по-широко разпространение на информация за всички видове на домашното насилие, включително по-непознатите форми като икономическото и психическото насилие.

Относно честотата на случаите на домашно насилие в интимни връзки на лица от общността спрямо тези в масовото общество, повечето участници смятат, че насилието между интимни партньори от ЛГБТИ общността се случва също толкова често или по-рядко отколкото в цис-хетеро връзките.

По отношение на най-честите извършители на домашно насилие над ЛГБТИ хора, 63.7% от участниците споделят, че са били обект на домашно насилие от страна на родител, роднина или близък. Тези данни са в синхрон с резултатите от европейските проучвания на дискриминацията (Евробарометър 2023), съгласно които над 2/3 от българите биха се чувствали изключително неудобно, ако тяхно дете е в интимна връзка с партньор от същия пол или транс/интерсекс партньор. Хомо и трансфобията, и произтичащите от тях срам и страх от публична стигматизация очевидно мотивират домашното насилие и тормоз над ЛГБТИ хора от страна на техни близки. Само 36.3% не са били никога обект на домашно насилие.

Насилието от страна на интимните партньори е разпознато и споделено от по-малък процент от респондентите (30.7% споделят за такова), което обаче не може да бъде гаранция за по-рядкото му проявление в ЛГБТИ интимни връзки спрямо връзките между партньори от различен пол, които се идентифицират с пола, приписан при раждането (цис-хетеросексуални партньори). Предходно качествено изследване на Фондация Билитис, финансирано от Европейския съюз в рамките на транснационалния проект Bleeding Love (2014), което включваше дълбочинни интервюта с над 40 лесбийки от всички краища на страната показва, че над 90% от интервюираните лесбийки са били обект на някаква форма на домашно насилие от страна на своите интимни партньорки, като най-честите разпознати форми бяха психологическото насилие, ограничаване на контактите извън интимната връзка, проследяване на телефона и икономическо насилие. Липсата на официална статистика пречи да се оцени реалната степен на разпространение на проблема в ЛГБТИ общността. В същото време, страхът от повишаване на стигмата над жертвата при споделяне или докладване е мотивиращ фактор за прикриване на различните форми на домашно насилие между интимни партньори в ЛГБТИ връзки.

Общата осведоменост на общността за наличието на услуги за подкрепа на ЛГБТИ жертви на домашно насилие е сравнително ниска. Това подчертава нуждата от по-широко разпространение на информация за ресурсите и услугите, предоставяни от ЛГБТИ организациите и други източници на професионална подкрепа.

Очакванията за подкрепа от различни източници, поставят на първо място приятелите, следвани от специалистите по психично здраве, ЛГБТИ организациите, други организации за подкрепа на жертви, близките, на предпоследно място – правоприлагащите институции, и на последно – колеги и/или съученици/състуденти. По-голямата част от респондентите в проучването се чувстват несигурни къде да потърсят помощ в случай на насилие, а около 10% не очакват да получат помощ от никъде. Това подчертава необходимостта от по-голямо осведомяване на общността за наличните услуги, но също така – от сътрудничество на ЛГБТИ организациите с правоприлагащите органи и с други организации/специалисти за осигуряване на адекватна превенция и подкрепа на жертвите.

Анализ на доклади от инциденти

Събирането на доклади от инциденти се извърши онлайн с помощта на форма за докладване, вградена в сайта stophate.bg. Формата за докладване събира демографски данни за лицето, информация за вида на инцидента, за извършителя/ите, за въздействието на инцидента върху пострадалия, дали инцидента е бил докладван пред правоприлагащите органи и ако не – защо. Платформата за докладване беше популяризирана чрез информационна кампания в общността, достигнала до 35-40 хиляди индивидуални профили. Въпреки това, за период от 6 месеца в платформата постъпиха едва 12 доклада от инциденти, 10 от които бяха валидни (коректно попълнени). Доклади от инциденти на домашно насилие над ЛГБТИ хора бяха извадени и от платформата wearetolerant.bg, която се поддържа от Фондация Глас от повече от около 10 години насам и събира доклади за престъпления от омраза с/у ЛГБТИ хора. За последните 4 години открихме едва 8 доклада за инциденти на домашно насилие. Така общата анализирана извадка включваше 18 доклада.

Малкият брой събрани доклади от таргетираната кампания (10 доклада) на фона на поголемия брой лица, които отбелязаха, че са преживели инциденти на домашно насилие в онлайн анкетата, проведена през първия месец от изследването (общо 58 от 91 участници в онлайн анкетата) показва, че много ЛГБТИ хора се страхуват или срамуват да докладват за преживени инциденти на домашно насилие.

Докладвалите са равен брой жители на големи градове (София, Пловдив, Бургас – 9 лица) и други по-малки населени места – също 9 лица. По отношение на своята полава (джендър) идентичност 8 от докладвалите са мъже, 7 – жени, и 3 – небинарни, а по отношение на сексуалната ориентация 8 са хомосексуални, 5 са би/пан сексуални и останалите се самоопределят с „друга“ сексуална ориентация. По отношение на етническата принадлежност, 15 се самоопределят като българи, а 3 с „друга“ етническа принадлежност.

Въпреки насоките за попълване на информация само за инциденти, които са се случили през последните 2 години, почти всички доклади описват инциденти, които са се случили на по-ранен етап от живота на пострадалия (най-вече в тийнейджърските години). Изключение правят докладите за насилие от интимен партньор. От общо 18 валидни доклада, в 14 инцидента извършителят е родител, близък или роднина, а в 4 – интимен партньор на пострадалия. Макар и да не могат да бъдат считани за представителни, тези данни показват, че ЛГБТИ хората често живеят в несигурност и неприемане в средата на най-близките си хора, техните родители, а понякога преживяват инциденти на насилие, които оставят дълбоки травми у тях за цял живот.

Това важи особено за лицата, които са особено уязвими поради своята възраст и/или икономическа зависимост от родителите и близките. От докладите става ясно, че преживелите насилие от страна на роднини и родители най-често са живеели в общо жилище и са били икономически и емоционално зависими от близките си, защото все още са били ученици по време на инцидента. Някои от докладвалите (5 респондента) съобщават за редовен тормоз и разнообразни прояви на домашно насилие от страна на своите родители, които започват след „разкриване“ на сексуалната им ориентация или полова (джендър) идентичност.

Видовете преживяно домашно насилие от страна на родители/близки към зависимите от тях ЛГБТИ лица включват:

- Блъскане, удряне на шамар или физическо ограничаване на някого: 8
- Омаловажаване, унижение, заплахи или манипулиране: 4
- Контролиране или ограничаване на достъпа до финанси, задържане на пари или използване на финансови ресурси: 2

Над половината от докладвалите споделят за редовно психическо и емоционално насилие от страна на техните родители/близки, което на моменти прераства във физическо. Не се наблюдават съществени разлики в разказаните случаи на насилие от страна на родители към техните ЛГБТИ деца в зависимост от големината на населеното място, в което семействата живеят – голям, областен град или малък град/село. Не се наблюдават и особени различия по отношение на насилието от родители спрямо хомо/бисексуални и транс/небинарни лица. В този смисъл, както сексуалната ориентация, така и половата (джендър) идентичност провокират неприемане, системен тормоз, обиди, заплахи, икономическо ограничаване, и дори физическо насилие от страна на родители спрямо техните ЛГБТИ деца в периода на израстването им (най-често в тийнейджърска възраст). Повечето разказани истории на насилие от родители/близки се случват в период, когато пострадалите лица са между 13 и 19 годишна възраст. Един от докладваните случаи на домашно насилие над хомосексуална жена разкрива ужасна картина на пълно физическо ограничаване и подлагане на лицето на конверсионна терапия от страна на родителите, извършена от психиатър, включваща дългосрочен прием на антидепресанти и временна хоспитализация. Периодът на насилие отново е в ранен пубертет, но инцидентът е разказан едва когато лицето е навършило 21 години.

Ø „Започнаха да ме водят на психиатър. Прекарах година лечение с три вида антидепресанти. Пазя всички диагнози, които са ми поставяни 5 години. Но това беше едва първата ми среща със психиатър. Лечението беше продължило близо две години. След това последва друго, но в различен град. ... Отказвах да ги пия. Плачех. Блъсках. Крещях. Пак блъсках. Но ме насилваха да ги пия. Чувствах се като парцал, изтощена, повръщах, виеше ми се свят, зрението ми беше замъглено, едва успявах да пресека улицата сама“. (хомосексуална жена, областен град).

Конверсионната терапия е всяка емоционална или физическа терапия, използвана за „излекуване“ или „поправяне“ на влечението на човек към същия пол или неговата полова идентичност и изразяване. Привържениците на тази терапия твърдят, че тя може да направи един ЛГБТИ човек хетеросексуален или цис-джендър (да му помогне да приеме пола, приписан при раждането). Но няма научни доказателства в подкрепа на това. Експерти по медицина и психично здраве отхвърлят практиките на конверсионната терапия като опасни и дискриминационни от десетилетия. В екстремни случаи практиките могат да бъдат насилствени или мъчителни.

Спирането на полово-утвърждаващи процедури при транс хората от страна на техните родители или близки е често срещана форма на домашно насилие. Един от транс-респондентите споделя за системен тормоз, обиди и заплахи, както и икономическо насилие над него от страна на родител с цел да затрудни достъпа му до хормонална терапия и полово-утвърждаваща хирургическа реконструкция. Тези форми на насилие се доближават до конверсионната терапия по своя смисъл, само че транс-лицето страда от ограничаване на достъпа до желани от него телесни и психологически промени.

Специфична форма на домашно насилие, споделена от един от пострадалите, е липсата на съпричастност и адекватна реакция на родителите при споделяне с тях, че лицето е подложено на системен тормоз в училище. Реакцията на родителите, „Нищо ти няма“, е форма на насилие чрез пренебрегване и неоказване на подкрепа на млад човек, който е разчитал, че семейството ще го подкрепи и ще говори с училищните власти за спиране на тормоза в училище. Родителите де факто заемат страната на извършителя чрез своята безучастност.

За всички докладвани случаи на насилие над ЛГБТИ хора от страна на техните родители прави впечатление, че докладвалите са събирали сили да разкажат за инцидента в продължение на години. Най-често изпитваната несигурност и вътрешни самообвинения, преживявани от жертвата поради нейната ранна възраст (пубертет), както и икономическата зависимост от родителите, правят докладването невъзможно. Лицата са продължили да живеят с насилника до навършване на пълнолетие, а някои и по-дълго. Разказването на случая става години след като лицето е постигнало своята икономическа и психологическа самостоятелност. Емоционалните травми от извършено насилие от родители към техните деца са довели до шок, самообвинения, самонараняване и са направили невъзможно докладването на случая. Тези травми оставят дълбоки отпечатъци върху живота на лицата дори години след инцидента.

Ø „Накара ме да се чувствам много зле, защото насилникът беше МАЙКА МИ; усетих ужасна болка отвътре и започнах да премислям, че съм ужасна, както тя ми натяква понякога, когато допусна грешка“. (хомосексуална жена, областен град)

Ø „След определено количество подобни инциденти, преминах през много големи периоди на вътрешно самоотхвърляне, неприемане, потиснатост, самообвинения, физическо нараняване и два опита за самоубийство.“ (транс мъж, малък град).

Ø „Опити за самоубийство, злоупотреба с алкохол и наркотици, депресия и тревожно разстройство, разстройство на съня, страхова невроза, тремор.“ (небинарен човек, областен град)

Лицата, които докладват за насилие от страна на интимен партньор, съобщават най-често за сексуални действия без съгласие, принудителни сексуални действия или принудително участие в сексуални действия (всички докладвали – 4 лица); за подслушване на телефона или прочитане на лични чатове от страна на партньора (3 лица); и за еднолично вземане на решения от партньора по отношение на общо/лично имущество (3 лица). В този смисъл, докладваното насилие от страна на интимни партньори най-често е сексуално, следвано от проследяване (психологическо насилие) и икономическо насилие.

Ø „Партньорът ми се разкрещя на улицата и поиска да ми разгледа телефона, защото мислеше, че имам любовник. След това го взе и го счупи в земята.“ (хомосексуален мъж, областен град).

В един от описаните случаи насилието от страна на партньора се изразява в „разкриване“ на интимните отношения на двойката пред съседни и колеги, разпространяване на обща снимка пред колеги на бившия и опит за влизане с взлом в жилището му. Случаят завършва с намеса на полицията, която обаче не предприема необходимите действия за ограничаване на тормоза, а по думите на докладвалия:

Ø „...като си призна, че е направил опит за взлом, те просто стояха и ни гледаха цирка без дори да го задържат“ (гей мъж, областен град).

Неудовлетвореност от реакциите на полицията е изразена от няколко от пострадалите лица, докладвали случаи. Докладвалите не вярват, че полицията може да им помогне, защото са чували от други ЛГБТИ хора за неадекватна намеса на правоприлагащите органи или защото самите те не са получавали необходимата подкрепа при докладване на други видове престъпления от омраза:

Ø „Не смятам, че полицията ще направи нещо. Знам от познати (LGBT хора), че за много по-сериозно физическо насилие на основа на сексуална ориентация, полицията не е направила нищо и е казала „ама вие сте прекалено чувствителни“. (гей мъж, областен град)

Ø „Не смятам, че полицията може да направи нещо по въпроса. Не мисля, че полицията ще се отнесе с необходимата сериозност. Полицаите са хомофоби и/или трансфоби, Не съм доволен от работата на полицията по предишни случаи, които съм докладвал“. (транс човек, областен град)

Ø „Първият път, когато беше само от разстояние, ходих до полицията и говорих с полицай там; той уж му записа данните, но дотам. След това ходих, но "Кварталният го няма". Дадох ми номер; звъннах няколко пъти – или не ми вдигат или ако ми вдигнат, ми отговарят, че бил зает кварталният и просто се отказах.“ (гей мъж, областен град)

Други пострадали лица изразяват страх от евентуалните реакции на извършителя при докладване на случая. Този страх отново е свързан с усещането за липса на ефективна институционална защита. В заключение, пострадалият ЛГБТИ човек не очаква подкрепа нито от семейството си, нито от институциите, които отговарят за прилагане на закона за защита от домашно насилие. При липса на ефективна защита, базирана на закона, спасението от домашно насилие за ЛГБТИ хората е въпрос на индивидуален капацитет за оцеляване.

Анализ на интервюта с докладвалите ЛГБТИ лица

Проведените дълбочинни интервюта с ЛГБТИ хора, които бяха заявили желание да предоставят допълнителна информация за преживените от тях инциденти, добави детайли в няколко посоки:

- Емоции, чувства и състояние на жертвата по време на преживяното насилие и след него;
- Ефект от контакта с полицията в случаи на докладване на инцидента, както и от контакти с адвокати;
- Какво биха искали интервюираните да знаят останалите хора за домашното насилие.

По време на преживяното насилие жертвите изпитват изострени чувства на изолация, „сякаш не съм себе си“, споделя гей мъж от областен град. „Толкова е бавно, губиш се изцяло“, разказва бисексуална жена от столицата. След преживяното насилие всички интервюирани споделят, че са изпитали трудност или пълен отказ да приемат случилото се. С течение на времето, травмата създава у някои респонденти „липса на доверие в хората като цяло“ (бисексуална жена, столицата), а в някои случаи води и до самонараняване, пълна социална изолация (бисексуална жена, областен град). Един от интервюираните, преживял инциденти на насилие по време на COVID-пандемията сподели за задълбочена изолация от семейството и трудност да продължи да бъде част от него (гей мъж, областен град). Подобни преживявания са споделени от много ЛГБТИ хора, включително такива, които не са били обект на насилие, но и не получават достатъчно емоционална подкрепа и разбиране от страна на родителите и близките си. Пандемията задълбочава вече съществуващото разделение между ЛГБТИ хората и техните близки, а в някои случаи принудителната изолация провокира конфликти и насилие.

Нито един от интервюираните не сподели за получена адекватна закрила от институциите, с които се е свързал. Един от потърпевшите, който е бил жертва на насилие преди навършване на пълнолетие съобщи, че е потърсил помощ в Отдел закрила на детето, но не е получил никаква подкрепа от тях: „Закрила на детето не можеха да направят нищо, пратиха ме към психолог“. (гей мъж, областен град)

Друг интервюиран съобщи за проведени консултации с адвокати, които не са проявили желание да поемат случая. Самите потърсени адвокати не са били убедени във възможността за успех на дело срещу извършителя. “Започнах разговори с адвокати, но бях разубеждавана. “Тези дела не стигат до никъде; това са едни големи разходи; по-добре направете медиация”. Мен ме беше безумно страх. Ако направя една крачка, ще бъда убита.” (бисексуална жена, областен град)

Споделената информация за резултати от докладване в полицията също е обезкуражаваща. „В районното трябваше да се защитя и оправдая защо не я допускам. Ако беше валиден за нас закона за домашно насилие, моят насилник щеше да бъде съден като интимен партньор, а не просто като физическо лице“. (бисексуална жена, столицата) В края на разговора попитахме интервюираните какво според тях е необходимо да знаят останалите хора за домашното насилие над ЛГБТИ? Цитираме директно някои отговори:

- Не е нещо, което човек си търси. (гей мъж, областен град)
- ЛГБТИ жертвите трябва да имат право на подкрепа. (бисексуална жена, столицата)
- Съгласих се на това интервю, защото това не трябва да е тема табу.
- Всичките ми успехи в процеса на отделяне от насилника ми бяха възможни с помощта на терапевти, неправителствени организации и приятели. Не беше възможно това да стане с подкрепата на институциите и законите на държавата. (бисексуална жена, областен град)
- Трябва да знаят, че много често домашното насилие е скрито. Отнема много време да се стигне до жертвата (транс мъж, областен град).

В заключение, интервюираните споделиха, че вярват че със смяната на поколенията и увеличаване на броя на откритите ЛГБТИ хора, нещата ще започнат да се променят. Домашното насилие над ЛГБТИ няма да е тема табу. Всички интервюирани бяха съгласни със становището, че ЛГБТИ жертвите на домашно насилие имат нужда от адекватна подкрепа от страна на институциите, които работят по темата.

Заклучение и препоръки

Домашното насилие над ЛГБТИ хора в България е тема-табу за общността и пренебрегван проблем от страна на държавата. Стигмата, неприемането от страна на родителите/близките, и липсата на ефективна законова защита на ЛГБТИ хората, които са станали обект на домашно насилие, водят до социална изолация, в която спасението на пострадалия е въпрос на индивидуален капацитет за оцеляване.

Проведено през 2023 – 2024 г. качествено изследване в общността показва, че най-често ЛГБТИ хората стават обект на домашно насилие от страна на своите родители и близки, като най-уязвими към него са ЛГБТИ децата под 18-годишна възраст, особено в периода на пубертета. Жертвите събират сили да разкажат за системния тормоз, на който са били подложени от своите родители/роднини едва когато постигнат пълнолетие и икономическа независимост. Домашното насилие над ЛГБТИ деца и юноши създава дълбоки емоционални и психически травми, които остават за цял живот. Насилието между партньори от същия пол е също толкова често срещано, колкото във връзките между мъж и жена, но Законът за защита от домашно насилие не предоставя ефективна защита на всички, поради стеснително тълкуване на понятията „интимна връзка“ и „фактическо съпружеско съжителство“ като отнасящи се само до партньори, които са мъж и жена. ЛГБТИ хора, докладвали на полицията за инциденти, причинени от техните интимни партньори, споделят за неефективна защита или пълна безучастност от страна на кварталните полицаи. Домашното насилие над ЛГБТИ хора е нарушение на човешките права. Приканваме законодателя и правоприлагащите органи да вземат под внимание специфичната уязвимост на ЛГБТИ децата/юношите и липсата на ефективна правна защита на ЛГБТИ хората като цяло в случаи на домашно насилие.

Препоръки към държавата:

- Да бъдат извършени обучения на директорите на отделите „Закрила на детето“ относно вредите от конверсионна терапия и формите на психологическо насилие, от които ЛГБТИ децата страдат. Насърчаване директорите да издават направления с указания към родителите за повишаване на родителския капацитет, когато ЛГБТИ дете подаде до ДАЗД такъв сигнал.
- Да бъдат извършени обучения на полицейски служители (директори на РПУ-та по възможност) генерално относно повишаване на толерантността и частно относно приложението на новата чл. 131, ал. 1, т. 12 НК, както и на чл. 187 НК, спрямо ЛГБТИ тийнейджъри. Полицейските служители са длъжни да следят за признаци на тези две престъпления, тъй като те са от общ характер.

Към учители, социални работници, организации на гражданското общество, и граждани:

- Да насърчават ЛГБТИ тийнейджърите да се обаждат на горещата телефонна линия за деца пострадали от насилие 116 111.

ILGA
EUROPE

bilitis GLAS